నిరీక్షణము

'చంద్ర మౌళి'

అది శరత్కాలము. పాలవెల్లిగా ఉన్నట్టి చంద్రుని వెన్నెల కన్నులపండువుగా ఉన్నది. నేను దొడ్డిలో కుర్చీవేసికొని కూర్చున్నాను. నాముందు రెండుగజాలదూరములో ఉన్న పిల్లఅరటిచెట్లు ఆవెన్నెలలో చూచుటకు ఎంతో ముచ్చటగ నున్నవి. చల్లని పిల్లగాలి వీచేటప్పుడెల్ల మిలమిలలాడుతు ఊగుతూ ఉన్న ఆకులు శాంతిగీతము పాడుతున్నవా అన్నట్లు ఉన్నది. వాటికికూడ ఆమనోహరమైన వెన్నెలలో ఆనందము అనుభవించుటకు శక్తి ఉన్నదేమో అనిపించినది. నా కుర్చీకి రెండుప్రక్కల నవనవలాడుతు కన్నులకు ఇంపుగా పెరిగిన గోరింటమొక్కలు కలకలలాడుతూ ఉన్నవి. ఆవెల్లవెన్నెలలో ఆగోరింటపువ్వులసొగసు ఏమని చెప్పను? ఎరుపు-తెలుపు: సగముఎరుపు-సగముతెలుపు-రంగురంగులపువ్వులు: అన్నీ పువ్వులే కాని ఆకులు కన బడుటయే లేదు పగలు పూసిన గోరింటపువ్వులు ఇంకా రాలిపోక నన్ను చూచి మందహాసము చేస్తూ ఉన్నవి. ప్రతిపువ్వు, ప్రతిఆకు నాకు ఏదో రహస్యము చెప్పుతూ ఉన్నట్లు తోచినది. చెవి ఓరగా పెట్టుకొని ఆలకించుట మొదలుపెట్టినాను. నావైఖరిచూచి చంద్రుడు నవ్వుతూ ఉండెనేమో నేను కనిపెట్టలేదు. ఆతేటవెన్నెల తేటు చూచినా, పిల్లగాలిలో ఉయ్యాలలూగే ఆయాకులరీతి చూచినా, కలకల విరగబడి నవ్వే ఆపువ్వుల విలాసము చూచినా ఇట్టిదని చెప్పుటకు వీలులేని ఒక ఆనందతరంగము పుట్టినది. ఆరాత్రియంత అందముగా అంతమనోహరముగా ఏరాత్రీ కనబడలేదు. ఏమి ఆనందము! ఏమిహాయి! ఆహా అనిపించినది.

ఎన్నిమారులు చూచినా తనివితీరని ఆప్రకృతి సౌందర్యము వేయికళ్లు పెట్టుకొని ఆనందిస్తూ ఉండగా నాస్నేహితుడు విశ్వనాథరావు మాట జ్ఞాపకము వచ్చినది. అతడు మంచివ్రాతకాడు. కాస్తో కూస్తో కవిత్వము కూడ అల్లుతాడు. అతడు వ్రాసినపుస్తకములు నాదగ్గర కొన్ని ఉన్నవి. అవి తీసిచూడవలెనని బుద్ధిపుట్టి ఆపుస్తకములకట్ట, ఒక హరికేన్‌లాంతరు తీసుకొని వచ్చితిని. నాకున్న ప్రక్క బల్లమీద లాంతరు పెట్టి కట్టవిప్పి ఒక్కొక్కటే చూచుట మొదలుపెట్టితిని. ఆకట్టలో కొన్నిపుస్తకములు అచ్చుపడినా, మరికొన్ని ఇంకా అచ్చుకావలసి ఉన్నవి. నాచేతుమీదుగా అచ్చైనవాటిలో ఒకటో రెండో నేనే అచ్చువేయించినాను. ఒక పుస్తకము నాకు కృతియిచ్చినాడేమో. మంచివాడు. నాస్థితికి అతడెప్పుడూ చెంగపెట్టుకొని వీనిని బాగుచేయుట ఎట్లుఅని ఆలోచిస్తూ ఉండేవాడు. నీతులు చెప్పేవాడు. వినవచ్చేదనే అనుకొండి. అతడట్లు చెప్పినప్పుడెల్ల నాకు శిరమెత్తుకొని వచ్చేది. ఒక్కొకప్పుడు నేను తూలుగా కూడ మాట్లాడేవాడనేమో. అతని లోకవిచిత్రచర్య. ఉన్నవాడు ఉన్నట్టుగా ఒకనాడు మాయమైనాడు. కారణము తెలియదు. అతడు కనబడుటలేదనే సంగతి తరువాత నాకు ఎప్పటికోకాని తెలియలేదు. అతనిని గురించి తలచుకొనినప్పుడెల్ల నాకు విచారము ఒక్కసారిగా వస్తూ ఉంటుంది ఇప్పటికీ అప్పటికీ అతనిజాడ తెలియనే లేదు. అదేపోక పోయినాడు. ఇందుకు నేను కారణభూతుడను కానుకదా అనుకొంటూ ఉంటాను.

ఆపుస్తకాలకట్టలో అచ్చుకాని పుస్తకములు వెదకుతూ ఉండగా 'వజ్రపుటుంగరము' అనేపుస్తకము కనబడినది. అదిబాగా ఉంటుంది. చదివి వినిపిస్తాను అని అతడు ఎన్నోమారులు అంటూవచ్చినాడు. కాని ఆరోజులువేరు - నిత్యకల్యాణమూ; పచ్చతోరణమూను. నాకు ఇట్టిగ్రంథాలు వినుటకు అవకాశమెక్కడిది? రాత్రింబగళ్లు నాసొంతపనితో నాకు తీరిక అయ్యేదికాదు. అట్టిది ఇతనిపుస్తకము వినుటకు తీరిక ఎక్కడ? కాని దీనిని అతడు ఎందరికో చదివి వినిపించినాడు. విన్నవాళ్లు అందరూ చాలా మెచ్చుకొన్నారట. అచ్చువేయించ వలసినది అని చాలా ప్రోత్సహించినారట. కాని బీద

వాడు: పొట్ట గడవడమే కష్టముగా ఉన్నప్పుడు అచ్చు కూడ ఎక్కడ? అందుచేత అతడు వ్రాసినగ్రంథములు ఎవరైనా వింటేనే చాలును అని తృప్తిపడేవాడు పాపము.

ఆపుస్తకము చదువవలెనని బుద్ధిపుట్టినది. దానిలోని పుటలన్నీ అకటావికటముగ చెదరిపోయినవి. చెదరినవన్నీ ఒకదరికి చేర్చినాను. ప్రకరణాలే ఎగిరిపోయినవి. కొన్ని అయినా దొరకుతవేమో అని కట్ట కట్టంతా చాలాసార్లు వెదకినాను. ఎంతవెదకినా కార్యము లేకపోయినది. ఉన్న పుటలైనా కొన్ని చిరిగిపోయినవి; కొన్ని నలిగిపోయినవి. అవి అన్నీ చేర్చి చూడగా అది ఏడవప్రకరణము అయినది. అది ఇట్లున్నది.

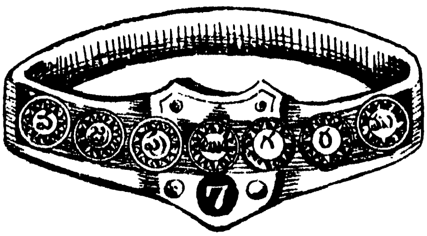

ఊరంతయు నట్టుడుకిన ట్లుడికి పోవుచున్నది. హంతకులజాడ లేమియుఁ దెలియుటలేదు. పోలీసువారు వేయికన్నులతోఁ బురమంతయు గాలించుచున్నారు. ఇప్పటికీవిధముగ నాలుగైదు దినములనుండి సర్వథా ప్రయత్నించుచున్నను పోలీసువారి చేయి యింతవఱ కెవ్వరిమీఁదఁ బడలేదు. జరిగినదారుణవధకుఁ గడుంగడు భీతిల్లి పురజనులు సందెచీఁకటి పడునప్పటికే తలుపులు మూసికొని వీథులలోనికి రాత్రులువచ్చుటకు జంకుచుండిరి. కాని పోలీసువారికిఁ గొందఱి మీఁద ననుమానము కలదనియు, వారిని ద్వారలోఁ బట్టుకొందురనియుఁ బ్రవాదములు మాత్రము దట్టముగఁగలవు.

ఇట్టి పరిస్థితులలో నొకనాఁటి సాయంకాలము మహేంద్రపురమునకుఁ బశ్చిమదిశనున్న పద్మాకరతీరమునంగల మామిడితోఁట లోనుండి నడిమివయస్సుగల యొకవర్చస్వి యటునిటుఁ బరికించుచు మెల్లమెల్లన నరుగుచుండెను. సన్నని సేలము ఉత్తరీయమును, ఉప్పాడదోవతియు, 'ట్వీల్లుషర్టు'ను ధరియించి, 'టెన్నిస్‌బూట్సు' తొడుగుకొని, చేత నొక మిలిటరీబెత్తము పట్టుకొనిన ఆయన కులీనుఁడనియు, నుద్యోగస్థుఁడనియుఁ జూచువారికిఁ దోఁచకమానదు. ఆతనిదృష్టి యాతనికంటికిఁ గనఁబడువస్తువుమీఁద నుండలేదనియు, మధ్య మధ్య శిరము పంకించుచుండుటం బట్టి యాతఁడు దీర్ఘాలోచనాపరుఁడై యుండెననియు నాతనిం గాంచినంతనే సులభముగఁ జెప్పవచ్చును.

ఇట్లు పోవుచుండిన యావర్చస్విని చెఱువునకు నీళ్ళుముంచుకొనుటకువచ్చిన కమల చూడలేదు. అప్పటికప్పుడే ప్రయాససాధ్యమైన దినప్రయాణమును జాలించి కర్మసాక్షి పశ్చిమదిశ నేఁగుచుండెను. క్రమక్రమముగ వ్యాపించిన నీరెండ రసాల వృక్షశాఖాగ్రముల వ్రాలి చివుళ్ళకు మెఱుఁగులు వెట్టుచుండెను. దుష్టసంకల్పము పవిత్రజీవితమును మసకపఱుచునట్లుగనే యనతికాలమునఁ దమస్సువిజృంభించి దిగ్వీథిని నలుపు చేసెను. ఇట్టి సమయమునఁ గమల నీళ్ళు

ముంచుకొని వెళ్లక దిక్కులు పరికించుచు నెవ్వరి కొఱకో యెదురుచూచుచు నా చెట్టువు నీడలో నిలువంబడియుండెను. దీర్ఘాలోచనానిమగ్నురాలై యున్న యారాజేశ్వరరావు కమలనుజూడకపోలేదు; కాని యామెకు గనంబడకుండ నొక చెట్టుచాటున నామెకు దూరముననే కూర్చుండి యామె చేష్టలను బరిశీలించుచుండెను. ఎందులకో తెలియదు. ఆమావాస్య యగుటచేతం జీకటికి నాడు పర్వదినము. కమల మాటిమాటికి యెంతకు నెవ్వరు రాక పోవుటవలననో, మరియేకారణమువలననో బింబా నిండు నిశ్వాసముంచుకొని మెల్లగ నింటికి బోవుచుండెను ఇంతలో నొక స్త్రీ దాసివచ్చి కమలను జూచి దిక్కు లిటునటు బరికించి యామె కేదో యొక యుత్తరమిచ్చెను. కమల దానిని నెమ్మదిగ రైకజేబులో దాచి 'ఏమే! పన్నా! ఇంత ఆలస్యము చేసితివి? రెండుదినములు నుండి ప్రతిదినము నీవేళ కిక్కడికివచ్చుచు నీయనసమాచారము చెప్పుదువోయని యాత్రముతో నీకొఱ కెదురుతెన్నులు చూచుచుంటిని. నీవు నిన్నను మొన్నను రాలే దెందువలన?' నని యడిగెను.

'అమ్మా! మీకు తెలియదు. రామచంద్రరావుగారి మీదంగూడం బోలీసువారికను మానముతగిలిన దనియు, వానినిగుఱించి యింకను బోలీసులు లోతుకేయుటకుం బ్రయత్నించుచున్నారనియుం దెలియుచున్నది. అందువలన నిట్టి పరిస్థితులలో నిచ్చటనుండుట సముచితము కాదని నిన్నటిదినము వారు చెన్నపురి వెళ్ళినారు. వెళ్లుచు నీయుత్తరమును వ్రాసి దీనిని మీకు భద్రముగ నందీయవలెనని చెప్పినారు. ఊరిలోనెంత గందరగోళముగ నున్నదో మీకేమి తెలియును?'

'అయితే రామచంద్రరావుగారు ఎప్పుడు మరలివచ్చెదరు?'

'ఇక్కడి గందరగోళము శాంతింపవలెను.—అమ్మా! ఇవియన్నియు నిప్పుడేల? పోలీసు ఇన్స్పెక్టరుగారి కేసు ఆనాటి తీయు బ్రతి రహస్యముగ నూరివెంటం గలమందిని విచారించుచున్నారట. ఏమాటమాటాడిన నేమి యుపద్రవము వాటిల్లునో! అతివిస్తర ప్రసంగము చేయరాదు. పోదము.

ఆ రీతిని మాటలాడుచుండ నింతలో నిరువురు విద్యార్థులు కాళ్లుకడిగికొనుటకై రేవుకు వచ్చిరి. వారిని జూచినంతనే కమలాపన్నమ్మ లిరువురు సంభాషణమును జాలించిరి. విద్యార్థులనుజూచి కమల తలయెత్తుకొని యొయ్యారముగ నింటికి నడుగు పెంచెను. ఇంతలో నామె పోవుదారిలో మ్యునిసిపలులాంతరు నీడను నిలుచుండిన యిరువురిలో నొకండు రెండవ వానితో "సిరిసేనా! ఎల్లప్పుడు గుమ్మమునొద్ద నిలువంబడి దారింబోవువారిపై నదేవిధముగం జూచుచుండునంటినే ఈటక్కులాడిని" అని పలికెను. ఆముక్క కమలకు వినంబడక పోలేదు. అందుల కామెకు నవ్వువచ్చెను కాని బోలుపు, ఒయ్యారమొలుకునట్లు నవ్విన యా సందర్భమున నుండె నొక ప్రక్క కొంగ నిల్లు పైట చెఱంగుపై నొలికి చీర చెఱంగంతయుం దడిసెను. ఎచ్చటినుండియో వెనుక నుండి వచ్చుచున్న గోవిందరావుగారామె

యొయ్యారమును, నీళ్లోలుకుటనుజూచి పెద్ద నిట్టూర్పుఁ బుచ్చి ఓరిమిని విసుగుగ నడచి పోయెను. కమల యాగోవిందరావుగారినిజూచి యుండఁబోలును గానఁగూడఁ ద్వరితగతినింటికిఁ బోయెను. ఇప్పుడామె నడకవిసురేకాని యొయ్యారము కనిపింపలేదు. ఆమె రేవునుండి వెళ్లిపోయిన కొంతసేపటికి రామేశ్వరరావుగారు చెట్టుచాటునుండి 'దొరకినదిరా కీలకము' అనుచు లేచి నడివడిగఁ బురమువంక వెళ్లిరి.

గోవిందరావుగారింటికివచ్చి కమలనుపిలిచి 'ఏమే! మధ్యాహ్నము నీవెక్కడికి వెళ్లితివి?' అని సక్రోధముగ నడిగెను.

'ఎక్కడికి వెళ్లలేదు'

'తెలిసినదిలే నీసంగతి—నేనిదివరకునుంచి కనిపెట్టుచునేయుంటిని. కాక నావలె నింతవయసుమీరినపిదప పెండ్లి చేసికొనినవారిలో సౌఖ్యపడినవారెవరు?' అని గోవిందరావుగారు తలగాలునలేచి యెచ్చటికో వెళ్లఁబోవుచుండ నింతలో పోస్టువాడువచ్చి ఉత్తరమొకటియిచ్చి వెళ్లిపోయెను. విప్పిచూడ ఉత్తరమునందిట్లున్నది.

'వ్యవహారము మించెను చెడుదాఁటలేదు. ఆఁకట్టియుంచినాను. తక్షణము బయలుదేఱ వలసినది.' మూర్తి

ఇది చూచుకొని గోవిందరావు ఆప్పటికే ప్యాసెంజరు వచ్చువేళ యాగుటవలన నింట భోజనముచేయకయే 'నేనుబెజవాడవెళ్లివచ్చెదను,'అని కమలతోఁ జెప్పి, 'భోజనముచేయుఁడని యామె యెంతచెప్పినను వినక చిన్న ట్రంకుపెట్టె తీసికొని వెళ్లిపోవుచు—'ఇఁక నీ యిష్టము. ఇంటికి నీవే రాణివికదా'అని దీర్ఘనిశ్వాసమును వదలి గడపదాఁటెను.

* * * *

ప్రకరణమంతా చదివినాను. పూర్వాపరసందర్భములు తెలుసుకోవలెనని కుతూహలము ఎక్కువయినది. మిగతప్రకరణములు దొరుకుతవేమో అనే ఆశతో పుటల కట్ట అంతా తిరగవేసినాను. కనపడలేదు. మిగత ప్రకరణములు పోయినందుకు చాలా విచారించినాను. పూర్వకథ ఎట్లా ఉంటుంది? ఉత్తర కథ ఎట్లుఉండవలెను? అని ఆలోచించినాను. ఆలోచిస్తే సరా? ఎట్లుంటుందో ఎట్లుండవలెనో అది వ్రాసేవానికి తెలియవలెను. కాని ఆప్రకరణములోని సంగతులు ఆధారము చేసుకొని కథ అల్లితే బాగుండును అనుకొన్నాను. కాని ఇంతవరకు ఎప్పుడూ ఇట్టి కథా కర్తృత్వము ఎరిగినవాడను కాను. ఇందుకు సాధనము ఏమిటి అని ఆలోచిస్తూ చంద్రుని కేసి చూస్తున్నాను.

ఎక్కడనుంచి వచ్చినవో చూస్తూచూస్తూ ఉండగా మేఘాలువచ్చి శరచ్చంద్రుని కమ్మివేసినవి. ఇప్పటివరకు నవ్వుతూ ఉన్నచంద్రునికి ఎంతలో ఆపద వచ్చినది! ఇంతేకదా లోకవృత్తము! ఉత్తరక్షణము ఎట్లా ఉంటుందో మనకు తెలియదుకదా అనుకొన్నాను. ఆమేఘాలపట్టు తప్పించుకోవలెనని చంద్రుడుగిజగిజలాడుతూ ఉన్నాడు. వెన్నెల మందగించినది. చంద్రుని స్థితికి లోకమంతా శోకాకులము అయినదా అనిపించినది. గొప్పవాని ఆపద లోకమునకు దుఃఖహేతువుకదా! అనుకొన్నాను. మబ్బు ఒక చుక్కను మ్రింగితే కించిత్తు అయినా లోకమునకు లోటురాదు.—ఏవో ఇట్టి ఆలోచనలు బైలుదేరినవి. దృష్టి చంద్రునిమీదనే ఉన్నది. మరొకధ్యానములేదు పుస్తకము - కథ: ఇది కూడ మరచినాను. తపస్సమాధిలో ఉన్నట్టుఉన్నాను. అంతలో సంభవించిన ఆమార్పు, ఆస్థితి చూస్తే కడుపులో ఏదో బెంగపడినట్లు అయినది. 'ఏదో దిగులు ఆహా!ప్రకృతిఎంతలోవికృతిగా మారినది! క్షణభంగురము

కదా కంటికిగాన్పించు ఈ సౌందర్యమూ, హృద యమునకు తట్టు ఈసుఖమూను అనుకొన్నాను. కాని ఆదిగులుకు కారణము తెలియదు; ఏమో; ఎందులకో?

౨

ఈవిధముగా ఒక ఉద్దేశము లేకుండా దిగులుపడి డిల్లపోయి మాస్తూ ఉంటిని. ఇంతలో వీధితలుపు చప్పుడయినది. ఒకటి రెండుమారులు నన్ను ఎవ్వరో పిలిచినట్లయినా, కేక స్పష్టముగ వినబడకపోవుటచేత నేను కదలలేదు. మరల తలుపుగ్రుద్దినట్లు అయినది. ఆచప్పుడుతో మెలకువ వచ్చి మహాసమాధినుంచి లేచినాను. ఎవరు వారు అన్నాను. ఏదో జవాబు వచ్చినది. కాని ఆగాంతుకసడి బాగా ఆనవాలు కట్టలేకపోయినాను. వెళ్లి తలుపుతీసి చూచినాను. చూచి నిశ్చేష్టుడను అయినాను. మొద్దూ మొరడయినాను. మాటలేదు మంతి లేదు. ముచ్చెమటలుపోసినవి. గుండెలు దడదడలాడినవి. ఇంకేమిచెయ్యను! తలుపు తెచ్చుకొని నామాటసరికి అక్కడ పదిపంద్రెండుమంది ఉన్నారు. వారిలో ఒకడు 'అరుగో! త్యాగవలరాజుగారు; పట్టుకోండి వారిని' యని కంఠమెత్తి అన్నాడు. 'వెంకట్రాయుడుగారూ' అని నేను ఏమేమో చెప్పవలెనని మొదలుపెట్టినాను. కాని మాట వచ్చినది కాదు. నాలుక తడి ఆరి పిడచకట్టుకు పోయినది. గొంతుక ఎగిసినది కాదు. పెదవులు ఎండిపోయినవి. ధైర్యము తగ్గినది. కాళ్లకు వణుకుపుట్టినది. అయినా లేనిబలము తెచ్చుకొని ప్రయత్నించి ప్రయత్నించి 'వెంకట్రాయుడుగారూ' అన్నాను. కాని నామాట వినేవారు ఎవరు అక్కడ? అందరికళ్లూ నా మీదే ఉన్నవి కాని నామాట వినేవాడు ఒక్కడూ లేడు. వెంకట్రాయుడుగారిని ప్రార్థించినాను; ఈపట్టున వదలిపెట్టి నాకు గడువు ఇమ్మన్నాను. ఈయొక్కతడవ కాపాడమన్నాను. అందుకు ఆయన ఏమంటేగా? "ఇదివరకు చూచిన చూచుటచాలు. దొరకిన మనుష్యులను వదలిపెట్టుకొంటే ఇక తరువాత నేను చేసేదేమిటి? అవతల ఆపెద్దమనుష్యుడు అయిపూలేదు; మచ్చూలేదు.— లెండి ఆనాడు ఆపెద్దమనుష్యునికి మీరు పూచీపడ్డారుసామ్ము. అక్కడపెట్టి మరీమాటలాడండి. ఆరోజున ఆయనను మిమ్ములను చూచి వదలిపెట్టినాను కాని లేకపోతే ఆయ

'ఈవిధముగా ఒక ఉద్దేశము లేకుండా దిగులుపడి డిల్లపోయి మాస్తూఉంటిని.'

నను వాడుగునా! మీరు నాలుగ్గు గుసాలు వాయిదా వేస్తే సరేననుకుంటిని కాదా! ఏమి ప్రయోజనము? ఇక ఈతడిని మనుష్యులను వదలను. మీరు సొమ్ము ఇస్తేనే కాని నేను వదలను." అని వెంకట్రాయుడుగారు పర పర్లు ప్రొద్దున మాటలు పెట్టినారు. ఏమిచేయను? నా ప్రార్థనలు ఆయన మనస్సు కరిగింపలేకపోయినవి. ననేమిరా అన్నపోలేదే కాని ఆయన నోటిమాట లేదు. ఎవరికి పూచీపడితినో ఆయనను నేను ఎరగను. నీలాచలమును గంతలోకి ఎట్టుకొని దానిమాంసం తిని దానిబంధువుని ఆ పెద్దమనుష్యుడు ఈ వెంకట్రాయుడుగారికి ఇయ్యవలసినబాకీకి వ్యవహారము చేయిమిగిలిస్తే నేను పూచీపడి ఆదుకొని అడ్డుపడ్డాను. అంతేకాని ఆయన ఎవ్వరో నాకు ఇంకా ఇప్పటికీ తెలియదు. ఈగొడవ అంతా వెంకట్రాయుడుగారికి చెప్పవలెనని అనుకొన్నాను. కాని చెప్పిన ప్రయోజనము ఉండదని తోచినది. అదీకాక ఆయన చెప్పినా వినేటట్టు లేదు. తుదకు ఆయన కేకలు

ఎక్కువైనది: సందడి హెచ్చినది. ఇరుగు పొరుగువారు అంతా గుమిగూడినారు. ఏమిటంటే ఏమిటన్నారు. ఆనోటా ఆనోటా నా సంగతి అందరికీ తెలిసినది. "సానిది సిఫార్సా? వెంకట్రాయుడుగారికి అవతల పెద్దమనుష్యుడు ఇయ్యవలసిన బాకీకి ఈయన జామీనా?" అని కొందరు నవ్వినారు. 'సానిసంపర్కమునకు ఇట్టి సౌభాగ్యాలు గాక ఇంకేమి ఉంటవి?' అని కొందరు వెటకారించినారు. 'శాస్తి కావలసినదే. ఎంతదుర్మార్గుడు ఎంతదుర్మార్గుడు! నిక్షేపమువంటి భార్యను విడిచిపెట్టి, పెద్దలు గడించిన ఆస్తి అంతా ఊడ్చిపెట్టిన నిర్భాగ్యునికి శాస్తి కావలసినదే' అన్నారు కొందరు. 'ఎంత పోతరించినా కళ్లు అంత [illegible]ద పెట్టుకొని తిరగకూడదు' అని మందలించినారు కొందరు. ఒకటికాదు; రెండుకాదు. ఇట్లు నలుగురూ నాల్గుమాటలూ అన్నారు. కళ్లనుండి నీళ్లు కాల్వలు కట్టుతున్నవి. వెంకట్రాయుడుగారు తొందర చేస్తున్నారు. కష్టసుఖములు అనుకొనేవి మన అంతట మనము తెచ్చుకొనేవేకాని పైనుంచిరావు అనుకొన్నాను. దైవ మన్నది లేదు; మనుష్యుని సుఖదుఃఖములకు మానవుడే కర్త అని గట్టినమ్మకం కలిగినది. దానిపోవు కన్నయ్యకూడా 'గొప్పోరు, గొప్పోరంటారు. గొప్పోరిసంగతులు ఇల్లా ఉంటాయి' అన్నాడు. ఎప్పుడైతే ఒకరి దృష్టిలో చులకన అయినానో అప్పుడే లోకమునకంతకు చులకనైతిని కదా అనుకొన్నాను. ఇట్టి ఆలోచనలు అప్పుడు తట్టినమాత్రను ఏమిప్రయోజనము? చేయి కాలిన తరువాత ఆకులు పట్టుకొంటే కార్యమేమిటి? వ్యవహారము చేయి దాటిపోయినదనుకొన్నాను. డబ్బు ఉన్నన్నినాళ్లు అంతా నా చుట్టూ తిరిగేవాళ్లే; నేను ఏపని చేసినా అంతా మెచ్చుకొనేవాళ్లే. ఇప్పుడో అంతా నాచర్య నిందించేవాళ్లే; నన్ను చూచి దూరదూరమునకు తొలగేవాళ్లే; జగమంతా డబ్బులో ఉందికదా అనుకొన్నాను.—ఇంతలో ఎవరో ఎవరికో 'ఆయనే శ్యామలరావుగారు' అని చూపెట్టినారు. క్రిందు చూస్తూ దిగాలుపడి నేను నుంచున్నాను. 'నాయనా! అనుభవము మీదకాని [illegible] [illegible]' అని ఒక వృద్ధుడు [illegible] [illegible] ఎవ్వరికీ [illegible].

ఇట్టి సమయములో అచ్చటికి ఒక స్త్రీ పరుగెత్తుకొనివచ్చెను. అది నన్నుచూచి గుండెలు బాదుకొంటూ వెళ్లిపోయినది. దానిని ఎక్కడనో చూచినట్లు నాకు జ్ఞాపకము. మరికొంతసేపటికి నన్ను పట్టుకొనుటకు వచ్చిన వారిలో ఒకరో ఇద్దరో ఆస్త్రీ వెళ్లినవైపు వెళ్లిరి. ఎందుకో తెలియదు. ఇంతసేపూ ఆస్త్రీ ఎవరా అని ఆలోచిస్తూనే ఉన్నాను. తలుపుతీసినవాడను తీసినట్లుగానే నిలబడిపోయినాను. కదలలేదు. మెదలలేదు. వెంకట్రాయుడుగారు నావద్దకువచ్చి నాచెయ్యి పట్టుకొన్నారు. తేరిపార నాముఖము చూచి 'ఏమిటి? సొమ్ముమాట ఇస్తారా లేదా?' అని ఒక్కఉరుము ఉరిమినారు. విచారాయత్తచిత్తములో ఉన్న నాకు ఒళ్లు ఝల్లుమన్నది. ప్రాణాలుపోయిన వనుకొన్నాను. ఇంతలో ఎవరోవచ్చి వెంకట్రాయుడుగారిని అవతలకు ఎందుకో పిలుచుకొనివెళ్లినారు. పిదప ఏమిజరిగినదో నాకు తెలియదు. నాతో ఏమీ చెప్పకుండానే తెల్లవారకట్ల నక్షత్రముల లాగు ఒక్కరొక్కరే అంతర్హితులైనారు. కారణము ఆలోచించినాను. కాని ఏమీ నాబుద్ధికి తట్టలేదు.

3

అంతా తుపానుసద్దు అణగినట్లు అణగిపోయినది. ఆరాత్రి వెంకట్రాయుడుగారు అంత గందరగోళముచేసి నన్ను ఎందుచేత వదలిపెట్టి వెళ్లిపోయినారో అని చాలా విచారించినాను. కారణము తెలియలేదు. నేను పూచీపడ్డబాకీ ఎవరో తీర్చివేసినారని తరువాత నాకు తెలియవచ్చినది. అంతా నన్ను ద్వేషిస్తూనే ఉన్నప్పుడు నామీద ఇంకా ఇంత అకారణప్రేమ ఎవరికి [illegible] అనుకొన్నాను. ఇది నిజమా అబద్ధమా అని శంక [illegible]నది. అబద్ధమైతే నాకు ఆయననుండి విముక్తి [illegible] అందువలన ఇదినిజమే అయియుండును [illegible] అని నాలో నేను మరల సమర్థించుకొన్నాను. అయినా దీని నిజము ఏదో తెలుసుకోవలెనని ఒకనాడు ఉదయమున వెంకట్రాయుడుగారి యింటికి బయలుదేరినాను. [illegible] అడుగుపెట్టునప్పటికి అవతలగ ఆయనే [illegible] వచ్చినాడు. చిరునవ్వు నవ్వుతూ ఉన్నది [illegible] నన్ను "శ్యామలరావుగారూ మిమ్ము [illegible] కష్ట పెట్టినాను. క్షమించండి. [illegible]

మయినది. ఇక మీకూ మాకూ ఏవిధమైన పేచీలూ లేవు. ఎప్పటివలె మనము మరల స్నేహితులమే సుమండీ" అన్నాడు. అప్పుడు అదివరకు నా చెవినిబడ్డ సంగతి నిజమే అనుకొన్నాను. పెద్దబరువు వదలినదని సంతోషించినాను కాని నావిముక్తికి తోడ్పడిన మహాత్ములు ఎవరో నాకు తెలియలేదు.

'మీకు రావలసినసొమ్ము' అన్నాను.

'ఒకరు ఇచ్చివేసినారు మీపక్షమున' అన్నారు ఆయన.

'నామీద ఇంతఅకారణముగ దయచూపినవారు ఎవరో నేను తెలుసుకోకూడదా?

'[illegible]రు ఎప్పుడూ మాకు ఎరుగనివారు. అట్టి [illegible] మీకు చెప్పితేమాత్రము ఏమి తెలుస్తుంది?

'నేను ఎరుగనివారికి నామీద ఇంతదయ ఎట్లా వస్తుంది?

'మీరు వారిని ఎరుగకపోయినా వారు మిమ్ములను ఎరుగుదురు.

'నన్ను వారు ఎప్పుడు ఎక్కడచూచినారు? ఇంతటి ప్రేమ ఎట్లా పుట్టినది?

'నిరంతరము వారు మిమ్ములనే [illegible]. వారికి మీరు ప్రాణాధికులు.

'అనగా?

'నామాటలు మీకు అర్థము కావు.

అనిచెప్పి వెంకట్రాయుడుగారు ఇంక ఆగకుండ వెళ్లిపోయినారు.

ఆయన వెళ్లినతరువాత వెంకట్రాయుడుగారు ఇంతసూక్ష్మముగ మాటలాడినవారు ఎవరు అని ఆలోచించినాను. ఆనాటిరాత్రి పరుగెత్తుకొనివచ్చి రోజుచు [illegible]యిన ఆస్త్రీ ఎవరు? నావిముక్తికి ఆస్త్రీ కారణభూతురాలుకాదు కదా అనుకొన్నాను. నేను ముఖ్యముగనూ ఎరుగని ఆమెకు నావ్యవహారముతో సంబంధము కలదంటే అది నాకంత నమ్మదగిన విషయముగా కనబడలేదు.—ఒకవేళ నీలాచలమే ఈబాకీ తీర్చినదా?—[illegible] ఎప్పుడో ఒకమాటు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఉండునా?—[illegible] [illegible]న్నాను.—ఇక [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ఎవ్వరు?—ఒకవేళ ఇంతపనిచేసినది నాభార్య కాదు కదా అని ఒకవూహ తట్టినది. కాని నేనంటే నాభార్యకు కిట్టదని, నాపేరు చెప్పితే మండిపడుతుందని నా నమ్మకము: అట్టిది ఇట్లు చేస్తుందా అని సంశయించితిని.—నా భార్యకాకపోతే నామీద అంతప్రేమతో నాకోసము ఈ బాకీ తీర్చేవారు ఎవరు?—ఇట్లు నాలోనేను వితర్కించినాను. వితర్కించినకొద్ది నాకు ఇంకా పెద్దసమస్య అయినది. కాని ఎవరో నన్ను అకారణముగ ప్రేమించి దయచూపి ఈబాధనుండి నన్ను తప్పించి ఉంటారని అనుకొన్నాను.—ఇదివరకు నామనస్సు [illegible] ప్రేమరసప్రవాహము ఈప్రపంచములో వ్యర్థము అనుకొన్నాను. ఇంతవరకు నన్ను ఎందరు ప్రేమించినట్లు [illegible] నా అదివట్టి డబ్బుమీది ప్రేమకాని నామీది ప్రేమకాదని కొద్దికాలము క్రితమే నాకు అర్థమయినది. ప్రేమరసబిందుపాతమునకు నామనస్సు చాతకములాగు పరితపించి పోతూ ఉన్నది. ప్రేమ [illegible] [illegible] లేరు. మనసు ఇచ్చేవారు లేరు. నా ఆవేదనను తీర్చేవారు లేరు. నామీద ప్రేమతరంగము పొంగి పొర్లిపోతూ ఉన్నదని భ్రమించి ఎందరిదగ్గరకు [illegible]నాను? ఎందరిమాయమాటలు నమ్మినాను? [illegible] కపటపుమాటలకును, [illegible] ప్రేరితమైన బూటకపుప్రేమకును లోబడి నిజముగా అదేసౌఖ్యమని భ్రమపడినాను. కల్లకు పాంపు కాని మాపు అలవడినది. మనసుకు రుచికాని రుచిమీద [illegible]. ఎండమావులు చూచి నీటి కొలకులని భ్రమపడినాను. వేశ్యల [illegible] నాశాపరత్వమును ప్రేమస్వరూపమనుకొన్నాను. భోగలాలసత్వమును సౌఖ్యమనుకొన్నాను. ధనము ప్రేమనుకూడ సాధించగలిగినదనుకొన్నాను. ఎట్టిప్రేమ! ఎట్టిమాయ!—ఇన్నేళ్లు, ఇన్నాళ్లకు మనస్సుకు తగినమనస్సు, మనస్సు [illegible] ప్రేమామృత బిందువు సంపాదించుకోలేక [illegible]దా?—ఇట్లు ఒకటేమిటి ఎన్నో ఆలోచనలు [illegible] మేఘాలవలె మనస్సులో పరుగెత్తుట మొదలుపెట్టినవి. ఈ యాలోచనలలో నాశరీరము నాకు తెలియలేదు. [illegible] [illegible] ఉంటినో కూడ [illegible] ఎరుగను. అనేక [illegible], [illegible] మనస్సులో [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] దహించు

కొని పోతూ ఉన్నది. ఈ హృదయదాహము చల్లార్చె టందుకు ప్రేమరస వర్షమువేది? ఎక్కడ?—దిక్కులు మారుమ్రోగినవి—ఏది? ఎక్కడ?—ఇదే ప్రతిధ్వని. దిగాలుపడి ఒకచోట గుభాలున కూలబడితిని. కన్నీరు కాల్వలై ప్రవహించెను. లోకమంతా అంధకారమైపోయెను. ప్రళయమా ఇది అనుకొన్నాను. జీబురుమని పెద్ద ధ్వనులు చెవులు బ్రద్దలయ్యేటట్లు వినబడుతూ ఉన్నవి. ఎక్కడికి ప్రాకను? ఎక్కడికి పోను? దారిచూపుటకు అశాజ్యోతియే లేదు.

భగవన్నామము అప్పుడు జ్ఞాపకము వచ్చినది. భగవంతుడు ఆర్తత్రాణ పరాయణుడు. ఆపద్బాంధవుడు. దీనపోషకుడు అని విన్నసంగతి అప్పుడు మనస్సుకు తట్టినది. భగవన్నామోచ్చారణమే నాకు ఇంకగతి అనుకొన్నాను. 'స్వామీ! క్షమింపవా నన్ను స్వామీ' అని ఒక్క అరుపు అరిచినాను. ఇక నాకు పైని తెలియదు.

* * * * *

'శ్యామలరావుగారూ?' అనే పెద్దకేకతో నాకు తెలివి వచ్చినది. కళ్లు తుడుచుకొని తలుపు తెరచి చూచినాను. పిలిచినవాడు పోస్టుజవాను. నాకు ఒక ఉత్తరమిచ్చి వెళ్లిపోయినాడు. ఉత్తరము చింపబోగా చేతులు వణకినవి. చించి చూడగా ఉత్తరములో ఇట్లున్నది.

ప్రాణనాథుని పాదపద్మములకు

మీచరణ సేవకురాలు మీనాక్షి త్రికాలముల యందు నమస్కరించి చేసే విజ్ఞాపనము. నాకు చాలరోజుల నుంచి ఖాయిలాగా ఉన్నది. ఇక నేను బ్రతుకను. బ్రతుకవలెనని ఆశకూడ లేదు. అంత్య ముహూర్తము లోపల మిమ్ము ఒకమారు కళ్లబడినట్లయితే ఈజన్మలో నాప్రాణనాథుని, నాపరమదైవమును కళ్లజూచితిననే తృప్తితోను ఆనందముతోను కళ్లుమూసెదను. నాకింక కోరిక లేమీ లేవు. ఇదే కోరిక. నాకోరిక నెరవేర్చవలెనని నాప్రార్థన. నాకోరిక సఫలమైతే నేను భాగ్యవంతురాలను అనుకొంటాను. మీదమీ చిత్తము; నాభాగ్యము. శ్రమ ఇస్తూ ఉన్నందుకు క్షమింపగోరెదను.

—ఇంట్లో, } చిత్తగింపవలెను. విధేయసేవకురాలు,
—వీ ధి. } మీనాక్షి.

అది చదువుకొన్నాను. కట్టతెగిన ప్రవాహము లాగు నావిచారము పొంగి పొర్లి పోయినది. ఆపుటకు అడ్డుకట్టలు లేవు. అప్పుడు నాఅవస్థ చూస్తే నాగుండెలు బ్రద్దలవుతవా అనిపించినది. ఏమివేదన! ఏమివేదన! దుర్భరము! దుర్భరము! అనుకొన్నాను.—కొంతసేపటికి తెప్పరిలి ఆయుత్తరము చేతపట్టుకొని బయలుదేరినాను.

౪

—పురము నాలుగువీధులు గాలించినాను. మట్టమధ్యాహ్నమయినది. ఎండ చుర్రుమంటూ ఉన్నది. నెత్తి మాడుతూ ఉన్నది. చేతులో పట్టుకొన్న కవరు చేతులోనే ఉన్నది. కాలికి చెప్పులు లేవు. తలకు గొడుగు లేదు. తైలసంస్కారము లేక 'క్రాపింగ్' ముంగురులు నుదిటిమీద పడుతూ మధ్యమధ్య వీస్తూఉన్న గాలిమూలమున చెంపర వంపరగ ఉన్నవి. చవిటిభూమి అగుటచేత కాళ్లు అంటుకొనుచున్నవి. ఉత్తరీయము భుజముమీదనుండి క్రిందకు జీరాడుతూ ఉన్నది. గడ్డలు చెమటతో తడిసి పిసపిస అసహ్యముగా ఉన్నవి. దాహముగు చున్నది. ఒక చోపాక పోయినాను.

వెళ్లివెళ్లి ఒకయింటివద్దగ్రనున్న ఒకరిని వారి ఇల్లెక్కడ? అని అడిగినాను ప్రక్కరెండిళ్ల తరువాత ఉన్నయిల్లు చూపినారు. బరువెక్కిన మనస్సుతో ఉస్సురుస్సురంటూ ఆయింటికి వెళ్లినాను. అదివరకుఏదో పెద్దతప్పు చేసినానని నాకు తోచినది. ముందు ఇంటిలో అడుగు పెట్టదామంటే ఏదో భయము. గుండెలుదడ. ఎట్లయిననేమి తలుపుతీసిఉన్నది. లోపలికి వెళ్లినాను.

పెళ్లి అయినతరువాత నాభార్యముఖము చూచుటకు అదే మొదటిమారు. నాభార్య ఈయూరు ఎప్పుడు వచ్చినదో నాకు తెలియనే తెలియదు. పుట్టింటియొద్దనే ఉన్నదని నాఊహ. తల్లిదండ్రులను విడిచిపెట్టి ఎప్పుడు ఈయూరు వచ్చినదా అని ఆలోచిస్తూ ఆయింటిలో నడుస్తున్నాను. అందు అడుగు పెట్టినప్పటినుండి నాభార్యముఖము ఎట్లు ఉండునో జ్ఞాపకము తెచ్చుకొనుటకు ప్రయత్నించినాను. చిన్ననాటి మాపెళ్లి ముచ్చటలు 'సినిమా' ప్రదర్శనములోలాగు మనస్సులో కనబడినవి. నాభార్య పల్లకిలో ఊరేగుతూ ఉన్నప్పుడు నాకేసి ఓరచూపులుచూచి మందహాసముచేయుట; పసుపుతో

వరిచేటప్పుడు బుగ్గలకు కొంటెతనముగా ఏమరిపాటున గంధము రాయుట, బంతులాడించేటప్పుడు పూలచెండ్లతో ఛటేలున తీక్ష్ణమైన చూపులతో పరిహాసముగ కొట్టుట, వంటబ్రాహ్మణులు మమ్ము ఎత్తుకొని సందాడించేటప్పుడు బుక్కాతో సరసములాడుట- ఇన్నిటిని మించి తొలిచూపు కలిసే ఆతలంబ్రాలవేళ చిరునవ్వుతో, మను సిగ్గుతో, ఉత్సాహముతో తలంబ్రాలు పోయుట- ఇట్టివి ఎన్నని—ఆపెళ్లివైభవము కళ్లకు కట్టినట్లు కనబడినది. నాభార్య పెళ్లినాటిరూపము మనస్సును తట్టినది. పెద్ద దైనపిదప ఎట్లుఉన్నదో ఇంతవరకు నాకు తెలియదు. ఆహా! నాజీవితమంతా ఎంత ఇంద్రజాలమైనది! చిన్న నాటికి ఇప్పటికి ఎంతవ్యత్యాసము! పూర్తిగ ఒక్క యుగమే—అనేక భావ పరివర్తనములతో, అనేక చిత్ర విచిత్ర పరిణామములతో ఒక యుగమే కడచినట్లయినది. ఈమధ్యకాలమంతా నాది ఒక పెద్ద నాటకము! అందులో ఎన్నిరసాలు! ఎన్నిదృశ్యాలు! నాకథనాకే ఆశ్చర్యము కలిగించినది. ఆశకు దాసుడనై పెద్దకలాపము వినిపించినాను. ఎంతచిత్రచర్య! నడుస్తూనే ఉన్నాను. మేల్కొని ఇట్లు కలలు కంటూనే ఉన్నాను. నడచుట కాని, కలగనుటకాని నాప్రోద్బలము, నాయెరుక లేకనే జరిగిపోతూ ఉన్నది.

వెళ్లగ మధ్యసావిడితలుపు వేసిఉన్నది. ఆకస్మికముగ తెలివివచ్చినది. ఇంటిలో అలుకుడైనా లేదు అంతానిశ్శబ్దము. ఎవరినిపిలువను? ఏమనిపిలువను? ప్రక్కగదితలుపుతీసిఉండగా దానిలోనికి వెళ్లినాను. ఆగదిలో ఒకమూల ఒక ట్రంకుపెట్టె ఉన్నది. మరొకచోట చిరిగిపోయిన ప్రాతకోకపేలిక లున్నవి. ఇంకొకచోట చీపురుకట్టకలదు. చాలారోజులనుంచి ఆగది తుడుస్తూ ఉన్నట్టులేదు. ఒకమూల అమ్మవారి సింహాసనమువంటి ఎత్తయినపీఠము కలదు. అందు రోజూ పూజ చేస్తూఉన్నట్లుకనబడినది. మందారపుష్పములు, దేవకాంచన పుష్పములు ఒత్తుగా కలవుకాని అవి బాగా వాడి ఉండుట చేత ఒకటి రెండురోజులక్రిందట పూజచేసినవేమో అనుకొన్నాను. అక్కడనుండి మరొకగదిలోనికి వెళ్లినాను కాని ఆగదికి అవతల ప్రక్క గొళ్లెము వేసిఉన్నది. అందువలన మరల అమ్మవారిపీఠము ఉన్నగదిలోనికి వచ్చినాను. అక్కడ అమ్మవారిపీఠము కనబడలేదు. నేను అవతల గదిలోనికి వెళ్లినప్పుడు ఎవరోతీసుకు వెళ్లినారనుకొన్నాను. ఎట్లయితేనేమి ఆగదిలోనుంచి ఆగదిలోనికి, ఆగదిలోనుంచి ఆగదిలోనికి వెళ్లినాను. వెళ్లగా వెళ్లగా దొడ్డిగుమ్మమువద్ద చాలామంది జనము ఉన్నట్లు కనబడినది. పెద్దసందడిగ ఉన్నదక్కడ. అదేమిటో అని తలుపుచాటున పొంచిఉండి చూస్తూ అవతలివారిమాటలు విన్నాను. 'కపటము ఇట్లు తేలే.' అని ఒక హీనస్వరము వినబడినది. ఇంటిలో ఎవరూ లేరు. అంతా ఆగుంపులోనే ఉన్నారు. నేను తలుపుసందులలో నుంచి తొంగిచూస్తూ ఉన్నాను. స్వరము నూతిలో నుంచి వస్తూఉన్నట్లు ఉన్నది. ఆతలుపుసందులోనుంచి చూడగా కనబడినది ఏమిటా!--అమ్మవారిపీఠము నుంచి ఒక పటముతీసి ఒకస్త్రీ నాసమీపమున్న ఆవిడకు ఇచ్చినది. ఆయిచ్చినది విగ్రహము కాదు: ఛాయాపటము. ఆయిచ్చినస్త్రీ నాకు స్ఫురణకు వచ్చినది. ఆరాత్రి వెంకట్రాయుడుగారు నన్ను పట్టుకొనుటకు వచ్చినప్పుడు వెన్నెలలో నడుగనడుగనవచ్చి గోడతూపోయినది ఆమనిషే. వెనుక ఒకమారు నిర్ధనుడనై కానివాడల సంచలబడి పలవించు చుండగా నాతో మాటాడకయే డబ్బుసంచి నాముందుపడవేసి నేను ఆగుమన్నను ఆగక చక్కాపోయినదివాడ ఆమనిషే అని నాకిపుడు జ్ఞాపకము వచ్చినది. ఈస్త్రీ నాభార్య దాసి అని నాకు తోచినది. నాభార్య నాసౌఖ్యములో తనసౌఖ్యము, నాసంతోషములో తన సంతోషము చూచుకొని నాకు కష్టము సంభవించినప్పుడెల్ల ప్రచ్ఛన్నముగ నావెంటనుండి నన్నుకనిపెట్టుతూ వచ్చినదని ఇప్పటికి పూర్తిగ నాకు నమ్మకము కలిగినది. ఇట్టిసందర్భములు ఒకటా? రెండా? ఎన్నని చెప్పను? నాభార్య నిష్కళంకప్రేమ, భక్తి తలచుకొంటే దుఃఖము సముద్రపు కెరటములవలె అంతులేకుండ పొర్లిపొర్లి వచ్చినది.—ఎంతఅపరాధిని అనుకొన్నాను. నిష్కారణముగ నిరపరాధియైన దానిని ఎంత ఉసురుపెట్టితిని? అని ఆవేదన కలిగినది.

నాబట్లు నాకు తెలియకుండా ఏడుస్తూ వెళ్లి నాభార్యపరుపను కూలబడినాను. అనాఘ్రాతమైన పుష్పము మీనాక్షి: అంత్యముహూర్తమునకు ఎదురు చూస్తూ ఉన్నది. వక్షస్థలముమీద నాఛాయాపటమును చూచినాను. అది నాచిన్ననాడు మాపెళ్లిలో ఇడుపులని

కూర్చుండబెట్టి తీయించినది. ఆపటము దగ్గరపెట్టుకొని రోజూ పూజచేస్తూ ఉండేది కాబోలు అనే ఊహ తట్టగానే నిర్విణ్ణుడనై పోతిని. నేను ఎంతటి మందభాగ్యుడను! దేవుడు నాభార్యను దిగబెట్టి నన్ను తీసుకువెళ్లిన బాగుండును అనిపించినది.

నేను దగ్గర కూర్చోగానే మీనాక్షి మూతలు పడుతూ ఉన్నకళ్లు నిమ్మళముగా తెరిచినది. ఒంటిలో రక్తమాంసములు లేవు. పట్టి ఎముకలపోగు. అయినా ముఖమున కళకాంతులు మాసిపోలేదు. అప్పటికీ ముఖము ఎంతో సుందరముగా ఉన్నట్లు కనిపించినది. పాలి ప్రత్యక్షమే సౌందర్యమా అనుకొన్నాను. ఆమె నాకేసి చూస్తూ ఉన్నదని నేను ఎరుగుదును. కాని నాకళ్లు నీళ్లతో తొణకుటవల్ల దృష్టి మందగించినది. మాటాడుటకు నోరు రాలేదు. కంఠము పూడిపోయినది. పెదవులు ఎండుకుపోయినవి. కౄరచూపుతో నాభార్యను చూచినాను. నాకన్నీళ్లు ఆమె చెక్కిళ్లమీద పడ్డవి. అది గ్రహింపకపోలేదు ఆమె. ఆవిడకుకూడ కడకంటినుండి నీళ్లు తొరగినవి. పాలిపోయిన తనకుడిచేతిని ఎత్తి నాబుగ్గలమీద పడిన కన్నీళ్లు తుడిచినది. నలుగురు నన్నుగొంతెత్తి నిందింపసాగిరి. వారివైపు గ్రుడ్లు మీదికెత్తి కష్టముతో చూడదొడగినది. అది వారిని వారించుటకు అనుకొన్నాను. అప్పటికీ వాళ్లు ఊరుకోలేదు. వారివైపు చూచి 'తప్పు, అట్లు అనకండి' అని కాబోలు ముక్కుమీద వ్రేలుపెట్టుకొన్నది. నాతో ఏదో చెప్పబోయినది కాని మాట రాలేదు. నాకుడిచేతిని ఎత్తి కళ్లకు అద్దుకొన్నది. బలవంతముగ తెచ్చిపెట్టుకొని ఒకనవ్వునవ్వినది. అది పెదవులను బ్రద్దలుచేసుకొని వస్తూ ఉన్నదా అనుకొన్నాను. ఏమినవ్వు అది? తాను జయించితిని అని విజయసూచకమా? తాను అదృష్టవంతురాలను అని అదృష్టసూచకమా? ఒళ్లు తెలియక ఆమె ముఖముమీద ముఖముపెట్టి ఏడుస్తూ కూర్చున్నాను. ఎంతసేపు అట్లు ఉన్నానో నాకే తెలియదు. కొంతసేపటికి తెప్పరిల్లి చూచినాను. ఇంక ఏమున్నది? అప్పటికి అప్పుడే దయనీయమైన మీనాక్షికథ ముగిసినది.

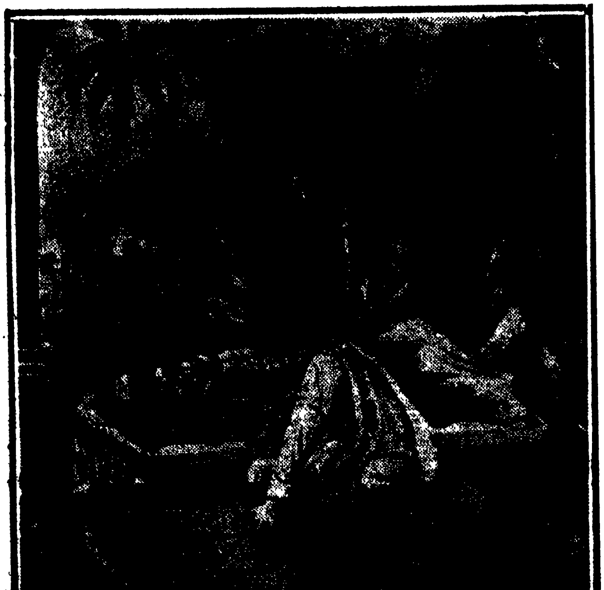

"నా కుడిచేతిని ఎత్తి కళ్లకు అద్దుకొన్నది."

౫

రోజులు గడచినవి. నెలలు జరిగిపోయినవి. ఏడాది, రెండేళ్లుకూడ గతించినవి. నాభార్య పోయిననాడు స్తంభించిపోయినదా అనుకొన్న ప్రపంచము యథాప్రకారముగా ఇప్పుడు సాగిపోతూ ఉన్నది. మీనాక్షి మాట నాకు ఎట్లు మరపువస్తుందా అని నాలో నేను అనుకొంటూ ఉంటాను. ఎప్పుడూ ఇంటిపట్టున ఉండకుండా ఏ పురాణ కాలక్షేపమునకో ఏగుళ్లకో, ఏసాధువుల దగ్గరకో వెళ్లుతూ ఉంటాను. ఇంటికివెళ్లుట అన్నభయముయినది. ఇంటికి వెళ్లితే నాకు వండిపెట్టే నాముత్తవతల్లి 'సంబంధములు వస్తూ ఉన్నవిరా. పెళ్లిచేసుకోరా' అని నన్ను వేధిస్తూ ఉంటుంది. పెళ్లి అంటే ఇక రోతపుట్టినది. ఆడవాళ్లలో ఎంతటి పవిత్రచరిత్రలుఉన్నారు అని నాలో నేను అనుకొని మీనాక్షిని జ్ఞాపకము తెచ్చుకొంటూ ఉంటాను.

తరుచు నాబంధువులు - దగ్గరబంధువులు కొందరు కొంది - నాకు మంచిసంబంధములు తెస్తామనీ, పెళ్లి చేస్తామనీ అంటూవచ్చినారు. 'ఈడుచిన్నది. ఇకముందు నీబ్రతుకు ఎట్లురా? ఎల్లకాలమూ నేను బ్రతికి ఉంటా నటరా' అని మాఅవ్వ అంటూ ఉండును. అప్పుడు నాకు పట్టరానిదుఃఖము వస్తుంది. ఇక నాకు ఎవ్వరూలేరా? నేను ఏకాకినేనా? అనుకొందును.

ఇట్లు ఉండగా ఒకమారు పెళ్లివారు వచ్చినారు. నన్ను చూచినారు. నాసంగతి వీరికి పూర్తిగా తెలిస్తే వీరు నాకు పిల్లను ఇస్తారా అనుకొన్నాను. కాని నా బంధువులు ఏమి మాయచేసినారో నాకు తెలియదు. పిల్లను చూచుటకు రావలసినదన్నారు. మాయవ్వ పోరుచేత అయితేనేమి, బంధువుల బలవంతమున అయితేనేమి పిల్లను చూచుటకు వెళ్లక తప్పినదికాదు.

వెళ్లితిమి—ఊరు; చూచితిని పిల్లను. జ్యేష్ఠమాస మునకు పదమూడేళ్లు వస్తవన్నారు. చక్కగా బొద్దు గాఉన్నది పిల్ల. గుండ్రనిముఖము; విశాలముగా తామర రేకులవలెఉన్నవి కళ్లు. ప్రక్కపాపిడి అందముగాతీసి నది. చెవులకు తెల్లరాళ్లదుద్దులు ఉన్నవి. అందమైన పట్టుజాకెట్టు తొడిగినది. చేతులకు క్రొత్తరకము బంగారు సన్నగాజులు ఉన్నవి. పిల్ల అందమైనదే అను కొన్నాను. చిన్నతనములో నే ఒడుపులు, కులుకు బెళుకులు నేర్చినది. నడచినదా చాలా ఒయ్యారముగా నడుస్తుంది. నవ్వినదా ఆనవ్వుహృదయఫలకము మీద హత్తిపోతుంది. కడకంటిచూపు బరపినదా ఇట్టిదనరాని ఒకవిధమగు ఆనందము పుట్టుతుంది. హార్మనీ వాయిస్తుంది. నేను దగ్గర ఉండగానే ఒకటోరెండో కృతులు పాడించినారు. కంఠము అంతసున్నితమైనది కాకపోయినా పాట ఒక మోస్తరుగా బాగానే పాడుతుంది. రోజూ ఒక భోగ మువాడువచ్చి ఫిడేలుచెప్పి పోతూఉన్నాడు. కుమారీశ తకము తెప్పించి అందులోనివి రెండుపద్యములు చది వించినారు. ఖంగారుపెట్టకుండాఉంటేఅక్షరమూ అక్ష రమూలోపలకూడబలుక్కొని ఒకమోస్తరుగా చదువు తుంది. సలక్షణమైనది. కడుపునిండైన పిల్ల. చూచితిమి. వెళ్లిపోతిమి.—పెళ్లికూతురునిగురించి ఇంతవిషయము పరీక్ష చేయుటకు మగవానికేవా అధికారము? కలకాలమూ కలిసిఉండే ఆపడతి మగవాని మంచిచెడ్డలు విచారించుకో నక్కరలేదా? అనుకొన్నాను. కాని సమాధానము అప్పుడేవచ్చినది: మగవాడు స్వార్థపరుడు.—

౬

ఒకనాడు మరల మాదొడ్లో కూర్చున్నాను. ఏను కటిదొడ్డే! అకాలమే శరత్కాలము! తెల్లనివెన్నెల నురువు బ్రహ్మాండమంతా నిండినది. కాని ఆదొడ్లో మును పటి గోరింట మొక్కలులేవు. మునుపటి అరటిచెట్లు లేవు. ప్రేమలేని హృదయమువలె బీడుపడి ఉన్నది దొడ్డిఅంతాను. మరల నాకాపురము కుదుట బడినదని నాఅవ్వా, బంధువులూ సంతోషించినారు. నాభార్య కాపురమునకు వచ్చుటమాత్రము చూచినది మాఅవ్వ.

పేముకుర్చీమీద నేను కూర్చున్నాను. ప్రక్క ఇంకొకకుర్చీమీద శకుంతల కూర్చుండి తమలపాకులు రాస్తూఉన్నది. జరిగిపోయినదే ఒకస్వప్నము—ఇప్పుడు జరుగుతూ ఉన్నదే నిజము అనుకొన్నాను.

తుపానుగాలి సద్దణగినది. వాతావరణము ప్రశాం తమైనది. ఆకాశము నిర్మలముగా ఉన్నది. ఎప్పుడో యుగయుగముల క్రితము జరిగిపోయినరాత్రి జ్ఞాపకము వచ్చినది. 'వజ్రపుటుంగరము' మాట మనస్సుకి తట్టినది. నాస్నేహితుని పుస్తకములకట్ట మరల ఇంకొకమారు విప్పినాను. వజ్రపుటుంగరము ఏడవప్రకరణము మరల నాలో నేను చదువదొడగితిని. ఆప్రకరణములో ఒక్క విషయమునకు నాకు విచారముకలిగినది. కమలపాత్ర మును అంత అయుక్తముగ అంత చెడ్డగ చిత్రించినా డేమి చెప్పుమా అని అనుకొంటిని. లోకానుభవములేదు అతనికి. స్త్రీలలో ఎంతటి పవిత్రచరిత్రలు కలరో అతడు కనిపెట్టలేకపోయినాడు అని తోచినది.

ఇంతలో మాయింటిప్రక్క కాపురమున్నవారి అమ్మాయి ఆరేళ్లదివచ్చి 'ఇదిగో! వదినా! మాఅన్నయ్య నీకు ఈపుస్తకము ఇచ్చిరమ్మనినాడు' అని చెప్పబోతూ ఉండగా పిల్లకు అడ్డమువెళ్లి పుస్తకము పుచ్చుకొని 'సరేలే. వెళ్లు' అన్నది శకుంతల. 'నీదగ్గర ఏదో రాజు గారికథలు ఉన్నవట. అవి చదివినట్లయితే ఇమ్మన్నాడు' అన్నది పిల్ల. 'రేపు ఇస్తానులే. వెళ్లు' అని పిల్లనుగెంటుకు వెళ్లినది నాభార్య. 'ఏమిటి అది?' అన్నాను నేను.

" ఇదిగో! వదినా! మా అన్నయ్య నీకు ఈపుస్తకము ఇచ్చిరమ్మన్నాడు. "

'ఏమీ లేదు. ఒంటరిగా ఉంటే ఏమీతోచక ప్రక్క ఇంటివారిదగ్గరకు వెళ్లి వారిపుస్తక మొకటి తీసుకొని వచ్చినాను. అది చదువుట అయినట్టయిన ఇప్పుడు ఇవ్వవలసినదని వారు కబురుపంపినారు. రేపు ఇస్తానని పిల్లను పంపివేసినాను.' అన్నది. 'ఆపుస్తకము ఏమిటి? ఏదీ?' అని పుస్తకముకోసము చెయ్యిచాచినాను. 'పోనిద్దురూ' అని 'పైకిచదువుదురూ అదేదో తీసినారు' అని హెచ్చరించినది శకుంతల. 'ఏదీ చూస్తాను. ఆపుస్తకము ఏదీ?' అని మరల అడిగినాను. 'అబ్బ! ఎందుకు?' అని విసుగుకొని శకుంతల ఆపుస్తకమును చూపీచూపనట్లు నాకు ఒక్కమారు కనబరచి సుతారముగా వెంటనే లాగివేసినది. అట్లు లాగుటలో దానిలోనుంచి ఏదో కాగితము క్రింద పడ్డది. 'అది ఏమిటి' అని నేను ఆకాగితము తీయబోతూ ఉంటే శకుంతల అడ్డువచ్చి దానినితీసి 'అబ్బ! అవి అన్నీ మనకెందుకు! ఏమి కాగితమో ఏమిటో! వారివి మరల వారికి భద్రముగా అప్పగించవలెను—ఈకబుర్లకేమి, చదువుదురూ!' అని నన్ను హెచ్చరించి తమలపాకుల చిలుకలు నోటికందించి 'చాలా లేత ఆకులు సుమండీ ఈపట్టు తెచ్చినవి చాలా బాగున్నవి. కామా!' అని శకుంతల ఒక్క విలాసము చూపినది. విలాసవంతమైన ఆమె ముఖము చూచేటప్పటికి నాకు అపరిమితానందము కలిగినది. నేను ప్రకరణముచదివివినిపిస్తూ ఉంటిని. పాము చెవులతో శకుంతల దానిని వింటూ ఉన్నది. చదివినది అర్థము చేసుకొనేపాటి జ్ఞానము ఉన్నందుకు నాకు చాలా సంతోషమయినది. చదువుట పూర్తి అయిన తరువాత 'ప్రకరణములో చెప్పిన ఆడది నీవంటిదే: కులుకులాడీ: వగలాడీని. కాదూ! అని నవ్వుతూ అన్నాను. మాట మీదపడనీయలేదు. తక్షణము ఒకవిధమైన నవ్వుతో 'నేను ఆడదవంటి దానవైతే మీరు గోవిందరావుగారి వంటివారు కారా?' అన్నది శకుంతల. ఆ నవ్వు సామాన్యమైనది కాదనుకొన్నాను. అందులో రోషము, అధిక్షేపణకూడ కనబడినది. 'ఎంతటి దానవే' అన్నాను. తటాలున కుర్చీలోనుంచి లేచి గిరుక్కున తిరిగి ఇంటిలోనికి వెళ్లిపోయినది శకుంతల. లోపలికి వెళ్లినతరువాత మరల ధ్యానము వజ్రపుటుంగరము మీదికి పోయినది.

ఆప్రకరణమును ఆధారము చేసుకొని ఒక కథ అల్లితే బాగుండును అనుకొంటిని. కాని నాకు ఆపాటిప్రజ్ఞ లేదు. నాకు వ్రాత చేతకాదు. వ్రాయ నేర్చిన వానినిపట్టుకొని కథ పూర్తిచేయించవలెననుకొన్నాను. తరువాత నాజీవితకథ జ్ఞాపకము వచ్చినది. వజ్రపుటుంగరము అనే కథలో నాకథకూడ చేర్చి వ్రాయుమందునా అనుకొన్నాను. అట్లు చేసినట్టయితే ఒక కథలో నాజీవిత కథకూడ కలిసిఉండును అనుకొంటిని. నాపాడుజీవితచారిత్రకథను ఒక కథలోచేర్చి వ్రాయించుట ఎందులకో నాకే తెలియదు. అట్లువ్రాస్తే ఏమి అనుకొన్నాను. ఎట్లయితేనేమి ఇట్లు కొంతసేపు వితర్కించుకొని, వ్రాయించవలెనని నిశ్చయపరుచుకొన్నాను. అట్లయిన నాజీవితకథ పైకథలో ఎట్లు

చేర్చవలెను? అది ఎక్కడనుండవలెను అనుకొన్నాను. ఈగొడవఅంతా నాకెందుకు! బంగారము ఇచ్చేపనే మనదికాని నగ ఎట్లు అందముగ చేయవలెనో అది కంసాలి ఆలోచించుకొనవలసినవిషయమే అని నాలో నేను సమర్థించుకొన్నాను. నమ్మకమైనవాడు, రహస్యము దాచేవాడు, మంచిబ్రాతకాడు దొరకితే బాగుండునని అట్టివాడు ఎవ్వడు ఉన్నాడా అని ఆకాశముకేసి చూస్తూ ఆలోచిస్తూ ఉన్నాను.

పుచ్చపువ్వువంటి వెన్నెల ఇంకా మనోహరముగనే ఉన్నది. రాత్రి ప్రశాంతముగనే ఉన్నది. ఇంతలో పాలసముద్రములోనుండి హాలాహలము పుట్టినది. పెద్దకేకలు, రోదనధ్వనులు—పెద్దగంద్రగోళము వినబడినది. తటాలునలేచి పరుగెత్తుకొని వెళ్లి తలుపుతీసిచూచినాను. మాయింటిదగ్గరనే కొంపలు అంటుకొన్నవి. నావెనుక శకుంతలకూడ వీధిలోనికి పరుగెత్తుకొని వచ్చినది. మంటలెగసి మాయింటిదాకా వచ్చినవి. ఒకపెంక అంటుకొన్నది. పదిమందీచేరి ఆర్పివేసినారు.

అంతా కొంతసేపటికి చల్లారినది. గంద్రగోళమంతా సద్దణగినది. ఎక్కడివాళ్లు అక్కడ మరల కుదుటబడినారు. అప్పుడు నాశకుంతలకోసము వెదకితే కనబడలేదు. చాలాసేపు వెదకినాను. ఆమె జవాబూ జాడా తెలియలేదు. ఇంకా నాశకుంతలకోసము నిరీక్షిస్తూనే ఉన్నాను. నానిరీక్షణమునకు అంతమెప్పుడో?

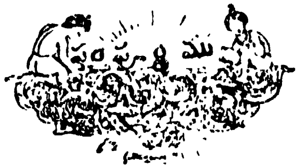

రాజమహేంద్రవరము

పె. లక్ష్మీపతి గారు

ఏనాడు నృపతి యాస్థానాన నన్నయ్య, కవితాసతికి గజ్జె గట్టినాడొ?
యేనాడు రాజరాజేంద్రుండు కొనియెనో, రాజవీథులను నీరాజనములు?
నేనాడు ధర్మహర్మ్యానీకములపైన, నాంధ్రధ్వజము నాట్య మాడినదియొ?
యేనాడుకవిరాజు శ్రీనాథు డేతెంచి, నినుజూచి పొంగి వర్ణించినాడొ?
నాటివైభవమంతయు నీటిబోయె, పోయె నదియెల్ల యనుచు వాపోదుగాని
యాశలను నేపు చందందునడగియుండి, పూర్తిగా వాసనలు మాసిపోవలేదు.　　౧

సీ. తనుజూచి హోరుహోరున నేడ్చునదియందు, ప్రతిఫలించుచునున్న పాడుకోట
పూర్తిగా నీటిలో మునిగి చావగలేక, నిలిచియుండెబిల్చు నీళ్ళరేవు
తెలుగక్కరములు గోడల వ్రేలగా మసీ, దైనిల్చియున్న దేవాలయంబు
తలనెక్కి దొరగారి నిలయంబు తనుద్రొక్క, గ్రుంగిపోవుచునున్న కోటబురుజు